

De tragedie van de Althussers

Zondagmorgen zestien november. H el ene Althusser, vrouw van de franse filosoof Louis Althusser, wordt dood aangetroffen in hun flat. Althusser zelf, compleet verbijsterd op dat moment, zegt haar te hebben gewurgd. En de dokter en de directeur en de portier van de *Ecole Normale*, waar de Althussers woonden, hebben alle moeite van dewereld om hem te overmeesteren en over te brengen naar de Sint-Anna kliniek. Onder Althussers beste vrienden heerst aanvankelijk verslagenheid en ongelooft: het kon gewoon niet dat Louis zijn vrouw had gedood. De autopsie zou helaas niets anders uitwijzen; H el ene werd wel degelijk gewurgd die nacht, en haar strottehoofd lag er verbrijzeld bij.

Dit drama in de *rue d'Ulm* kon niet voor de buitenwereld verborgen blijven. Daarvoor genoot Althusser een te grote faam. Minder aanne- melijk was echter de *unfaire* bejegening die Althusser en zijn vrouw te beurt viel in de pers. Om te beginnen was het ronduit onrechtvaardig om de link te leggen tussen Althussers filosofische gedachtengoed en de tragedie van de *Ecole Normale*. Van bepaalde kant werd zelfs gereaa- geerd dat Althusser van de nodige pedagogische kwaliteiten ver- stoken was gebleven. En fameus venijnig werd het pas toen sommigen lieten uitschijnen dat Althussers kommunistische ideeën hem op het pad van de potentiële moordenaar geloodst hadden. De werkelijkheid was heel wat anders. Achttien jaar lang al worstelde Althusser met zichzelf om zijn geestelijke wanorde in zijn gemoed te klaren. Die zondag - 16 november - kulmineerde die kwellig in de tragedie die we kennen; Louis Althusser bleek niet langer bij machte "om ook maar iets te willen of te begrijpen". Louis Althusser zou daarom niet in beschuldiging gesteld worden voor de dood van zijn vrouw. Bepaald schaamteloos was dan ook de insinuatie achteraf dat Althusser - met de roem hem eigen - een voorkeursbehandeling heeft genoten. Er is immers geen enkele reden waarom filosofen buiten of boven de wet zouden staan. Evenzo als het evident is dat een filosoof net als elke andere Franse burger, recht heeft op wettelijke bescherming en aanspraak kan maken op de passus van het Strafwetboek die zegt dat "er van misdaad geen sprake kan zijn als de beklaagde manifest krankzinnig was op het moment van de feiten". Schreeuwend onrechtvaardig was overigens ook wat over H el ene Althusser werd geschreven. Of juist niet is geschreven. Vergeefs heb ik in

de bladen gezocht naar enige appreciatie voor H el ne Althusser, een vrouw met een heel aparte persoonlijkheid, een eigen werk en een eigen levensverhaal. Niks daarvan in onze pers; H el ne werd erin opgevoerd als het pure slachtoffer van de waanzin van haar man.

H el ne was tien jaar ouder dan Louis Althusser. Om precies te zijn zeventig toen ze heenging. Freel van figuur, bleef ze tot op het eind van haar leven een bevallige en alerte vrouw, en bovendien behoorlijk van de tongriem gesneden. Opgestaan uit een straatarme Joodse arbeidersfamilie, baande zij zich zelfbewust een weg, ging literatuur en geschiedenis studeren en beproefde haar geluk in de filmwereld, o.a. als assistente van Jean Renoir. Met de bezetting vertikte H el ne het de jodenster op te spelden en dook onmiddellijk onder, in het verzet, onder de schuilnaam 'Mademoiselle Legothien'. In den beginne opgenomen in de groep rond Albert Camus, werd zij later verbindingsagente bij de *Francs-Tireurs et Part/sans Français*. Toen ook trad zij toe toe de Franse KP. Voor zover ik weet was zij het ook die Louis Althusser - een jong filosoof van katholieken huize - de kommunistische beweging binnenloodste. Louis Althusser - zelf tijdens de oorlog tewerkgesteld in een Duits krijgsgevangenenkamp - koesterde een heilige bewondering voor de vechtersnatuur van zijn vrouw. Terwijl hij zelf slechts sporadisch een stap buiten de studeerkamer zette, apprecieerde hij danig het feit dat H el ne, naast en door haar sociologische studie, aan de slag bleef onder de massa. Meer dan twintig jaar lang was H el ne Althusser verbonden aan het *Research Instituut voor Economische en Sociale Ontwikkeling*, haar werkterrein al eens verlegend van het platteland naar de stad, en bij momenten ook naar de problemen van de Derde Wereld. Ook na het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd - in '76 - bleef H el ne nog in de weer en zette zij haar onderzoeken voort.

Helemaal onwaarschijnlijk is het daarom niet dat Louis Althussers scherper afgestelde politieke denkbeelden van de laatste jaren verband houden met H el nes opzoekwerk binnen de arbeidersklasse. Hoewel, Althusser heeft de partijlijn nooit slaafs op de voet gevolgd: zijn credo was eerder dat van trouw aan het marxisme, dan aan de PCF. Alsof ie daarbij wou aantonen, hoe je door behoedzaam en geduldig opereren op het terrein van de theoretische strijd, erg vernuftig een partijtje schaaak tegen de partijleiding kon winnen. H el ne daarentegen draaide veel minder om de pot. Sommigen hielden zelfs voordat uit de artikelenreeks die Louis Althusser in april '78 in *Le Monde* liet verschijnen en waarin ie de partijleiding frontaal aanpakte ('Ce qui ne peut plus durer dans le parti communiste'), de rechtlijnigheid sprak waarvoor H el ne bekend stond. En hoewel ik zelf pas een vijftal jaren geleden bevriend raakte met de Althussers, kwam het me toch voor dat Althusser in '78 luidop verkondigde wat ie binnenskamers al behoorlijk lang dacht en in minder toegankelijke, meer theoretische teksten aan een kleiner publiek had

toevertrouwd. Het interview dat Althusser, ook in '78, toestond aan het Italiaanse blad *Il Manifesto* is even illustratief in dat verband: daarin richtte ie zijn pijlen op de partij, als instituut, omdat die volgens hem gemodelleerd is op de staat en daardoor ongeschikt om als uitlaat te fungeren voor de kollektieve spontaneïteit van de massa's of de dimensies van het individu.

Makkelijk is het nochtans niet om te achterhalen hoe twee levens op mekaar ingrijpen. Héléne is altijd wat op het politieke achterplan gebleven, maar daarnaast staat haar niet aflatende dagelijkse zorg om de mentale gezondheid van haar man. Over dat deel van Althusser's bestaan werd diskreet de sluier gelegd, ook door zijn meest intieme vrienden. Dat neemt niet weg dat de Franse filosoof, sinds '62, bij vlagen zwaar depressief was, innerlijk afknapte en de laatste jaren steeds frekwenter psychiatrische hulp nodig had in een daartoe geëigende instelling. Met bovenmenselijke moed hees Louis Althusser er zich dan telkens weer bovenop: opnieuw gaf ie kollege, publiceerde ie artikels en schreef ie zich in in de politieke strijd, onderwijl het gevecht voerend met hemzelf tegen wat ie onvermijdelijk wist, een volgende misschien definitieve ineenstorting. Dit soort maatschappij waarin wij leven gruwet echter van de geesteszieken, schuwt hen, sluitze op in instellingen of laat ze achter bij de familie. In het geval Althusser werd die zorg afgeschoven op Héléne. En alleen op haar. Jarenlang deelde zij Althusser's smart en kwellingen, trachtte zij zo goed en zo kwaad als ze kon hem door elke nieuwe nachtmerrie te helpen. Met de onvoorstelbare dosis moed die daarvoor dient aangesproken te worden. Veel is er immers niet nodig opdat een door merg en been gaande luciditeit van de akuit-depressieve medemens ook elke vezel af breekt van diegene die dag aan dag bij de patiënt plaatsneemt. Voor Héléne en Louis, die niet zonder mekaar konden, was er de laatste jaren geen vrede weggelegd. Bleef geen enkel bestand heel.

Begin juli van vorig jaar zonk Althusser weg in wat zich als een fatale depressie aankondigde. Louis maakte een helse zomer door, en met hem zijn vrouw en enkele universitaire vrienden, die niet naar het Zuiden waren afgereisd. Die maanden kraakte Althusser compleet. Zonder nog een greintje levensmoed, volledig ontwapenden vervreemd van zichzelf, vervulde hem nog één idee, dat van de zelfmoord. Ditmaal was er geen weg terug. Elke draad leek doorgesneden van de bekende afwisseling van melancholieke buien met buitengewoon schrandere momenten, met kruidige opmerkingen over Gramsci en de politieke gang van zaken, geen spoor meer.

Begin oktober vertoefden Louis en Héléne nog enkele dagen in het Zuiden. Maar heel veel beterschap zat er niet in. Uitermate zwijgzaam en teruggetrokken, zonder zin in bezoek of lektuur, nam Althusser zich voor opnieuw zijn intrek te nemen in een kliniek. Een paar dagen voor het

fatale weekend verslechterde zijn toestand weer zienderogen. Hélène annuleerde een aantal afspraken, voorzag een nieuwe crisis. Bang, dat wel, maar dan louter en alleen om wat hem kon overkomen. Zelf had ze zich niet éénmaal bedreigd gevoeld.

Die zondagmorgen was ze dood. Niemand zal ooit kunnen vertellen wat zich bij dageraad in de *rue d'U/m* heeft afgespeeld. Ook Louis Althusser zelf niet, in de verwarde toestand waarin ie zich bevindt. Voor Hélène kan niets nu nog baten, rest ons alleen - diep gegrift in het geheugen - wat wij weten over hoezeer zij haar echtgenoot nabij stond. Voor Louis Althusser, voor hem kan nog hulp geboden worden, door eroverte waken dat hij nooit de gepaste psychiatrische zorg moet missen, in welke instelling ie ook terechtkomt. Al diegenen die, 't zij maar eventjes of voor langere tijd, met de intellectuele gloed en glans, de morele integriteit van deze man kennismaakten, zijn dat aan hem verschuldigd.

(vertaling uit *New /eft review* nr. 124, Jan Vermeersch)